

מראי מקומות - ראש השנה

יח.

בעבודה, הרי אין קטיגור נעשה סניגור, לכך לא היו יכולים להתכפר ע"י עבודה. אבל בשני העמודים האחרים, שהם תורה וגמילות חסדים, יכולים להתכפר. ולפי שדיני שמים הוא מבן עשרים שנה, לכך הוסיפו לרבה עשרים שנה בשביל עמוד התורה, ולאביי הוסיפו עשרים כנגד עמוד התורה ועשרים כנגד עמוד החסד [ולפי זה אילו לא חטאו בעבודה היה גם בעבודה כח לכפר כמו תורה וחסד, ושלא כדברי הנפש החיים המובא לעיל].

א. רבה דעסק בתורה וכו' אביי דעסק בתורה ובגמ"ח וכו' כתבו התוספות שאף שגם רבה עסק בחסד, אביי עסק יותר ממנו. והקשה החפץ חיים (אהבת חסד חלק ג' פרק ח' בהגה"ה), שאם מדובר בחסד שהיה אפשר לעשותו על ידי אחרים, מדוע אביי ביטל תורה לעשותו, הרי קיימא לן שאין מבטלין תלמוד תורה לעשות מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים. ואם לא היה יכול להעשות על ידי אחרים, מדוע רבה לא עסק בחסד, הרי באופן כזה ודאי שיש לבטל תורה כדי לעשות חסד שאי אפשר לעשותו על ידי אחרים.

וביאר, שבאותו הזמן כבר היה אביי אדם גדול וחשוב, וסבר אביי שאף שאפשר לחסד זה להעשות על ידי אחרים, מכל מקום אם יעשה הוא בעצמו יועיל יותר לאותו ענין, לכך חשוב הוא כאי אפשר לעשותו על ידי אחרים, אבל רבה סבר שכל זמן שלא בא מעשה לפניו אינו מחוייב מעצמו לבטל תורה ולהתעסק בדבר. וסיים שמשמים הסכימו עם אביי בזה. וביאר שהוסיפו לאביי עוד עשרים שנה, כדי שיוכל להספיק ללמוד תורה שנתבטל ממנה כדי לעסוק בחסד.

ב. לכו ועסקו בתורה וחי

הקשה החיד"א (בפתח עינים), שלכאורה מוכח מכאן שלא כאביי שאמר שצריכין לעסוק בתורה וחסד כדי להנצל מהגזרה. ותירץ, שזכות רבי יוחנן בן זכאי הועילה להם שלא היו צריכין לעסוק אלא בתורה. עוד תירץ, שידע רבי יוחנן בן זכאי שכבר היו עוסקים בחסד, ולכן ציום להוסיף שיעסקו גם בתורה.

ג. כה' אלהינו בכל קראנו אליו

הקשה הבן יהוידע, כיצד למדו מפסוק זה שאף שנחתם נקרע, והלא על כרחך אין הפסוק מדבר על כל קריאה ממש, שהרי גזרה שנחתמה בשבועה אינה נקרעת, כפי שאמרו לעיל, וכיון שהפסוק אינו בדוקא מנין שמדבר גם על גזירה שנחתמה. ותירץ, שגזירה עם שבועה שונה, לפי שאז יש מניעה גם מצדו יתברך כביכול, שכיון שנשבע אי אפשר לבטל הגזרה. אבל בנחתם לבד, אין מניעה מצדו, והרי זה בכלל 'בכל קראנו אליו', בכל גזירה שאין מניעה מצדו כביכול.

המשך בעמוד הבא

א. תנאי היא

בביאור כוונת הגמרא נחלקו הראשונים, רבינו חננאל פירש שהתנאים החולקים הם רבי מאיר ורבי אלעזר, שרבי מאיר סובר שתשובה יכולה לבטל גם גזר דין של יחיד, ורבי אלעזר חולק. אולם הריטב"א כתב שהחולקים הם רבי אלעזר ורבי יצחק, שרבי יצחק אמר בפירושו יפה צעקה בין קודם גזר דין בין לאחריה.

ב. רבי אלעזר אומר כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין

הקשה הטורי אבן, שלכאורה משמע שבאותה התקופה היו מעלין אותם לגרדום או למטה, ואם כן ממה נפשך, אם היה קודם ראש השנה, הרי זה קודם לגזר דין של שניהם, ואם לאחר ראש השנה, הרי זה כבר לאחר גזר דין שניהם. ופירש הסוגיא כדעת הסוברים אדם נידון בכל יום, או בכל רגע. ובהערות להגרי"ש צידד ליישב באופנים אחרים, שאחד היה צדיק או רשע והשני בינוני, ונמצא שאחד היה גזר דינו בראש השנה והשני ביום הכיפורים, והעיר על זה, עיין שם.

ג. לכן נשבעתי לבית עלי וכו'

לכאורה קשה, שהרי בית עלי יחידים נינהו, ואם כן אפילו בלא שבועה אין גזר דינם נקרע. וכתב הריטב"א, שכל שהיא משפחה אחת, יש להם דין צבור.

ד. בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה וכו'

יש לעיין, האם הוא ענין מיוחד בחטא של בית עלי, או שמא התורה יכולה לכפר על כל עוון, אפילו כשהיה גזר דין ושבועה. ובנפש החיים (שער ד' פרק ל"א) כתב, 'וגם על אותן העוונות חמורים, שאין הקרבנות מכפרים, עסק התורה מכפרת', וציין לסוגייתנו.

ה. אבל מתכפר בתורה וכו'

הקשה הערוך לנר ביבמות (קה), כיצד אמרו שגזר דין אינו נקרע, הלא הוא נקרע על ידי תורה וגמילות חסדים. ותירץ: א. שמה שאמרו שאין גזר הדין נקרע הוא מהכתוב 'עד עולם', וזה שנתכפר בתורה וחסד מתחילה לא היה נכלל בגזירה. ב. שכיון שהשבועה נקראת אמת, אי אפשר לכפר אלא ע"י דבר שגם הוא נקרא אמת, ותורה נקראת אמת, שנאמר (משלי טז, ו) 'בחסד ואמת יכופר עון', וחסד נקרא אמת, שנאמר (בראשית מז, כט) 'ועשית עמדי חסד ואמת', ומבואר במדרש שחסד עם מתים נקרא חסד של אמת, לכן גם גזר דין עם שבועה מתכפר על ידי תורה וחסד.

ו. אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים

ביאר המהרש"א ביבמות (קה), שעל שלושה עמודים העולם עומד, תורה, עבודה וגמילות חסדים. וכיון שחטאם היה

מראי מקומות - ראש השנה

יח. (המשך)

והבין בדבריו שמה שאמרו בגמרא שהיו עושים שני ימים היינו במקום שאין שולחין, אבל במקום שהיו השלוחים יוצאין לא היו עושים אלא יום אחד. ומדברי התוס' רי"ד משמע שמעיקר הדין היו צריכים לעשות שני ימים, אלא שבמקום ששלוחין מגיעין, לא ישמעו לעשות שני ימים ראש השנה כיון שיש רוב.

[ולפי רש"י קשה מדוע בזמן הזה עושים שני ימים טובים של ראש השנה בארץ ישראל, והלא בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה לא היו עושים אלא יום אחד במקום שהשלוחין מגיעים, ולכאורה אין מנהג אבותיהם בידיהם לעשות שני ימים. ובבעל המאור (ביצה ג. בדפי הרי"ף) כתב שאכן המנהג בארץ ישראל לעולם היה לעשות רק יום אחד, וחדשים מקרוב באו והנהיגו לעשות שני ימים של ראש השנה, וצ"ע דברי שאר הראשונים שם].

יז. וכשהיה בית המקדש קיים יוצאין אף על אייר כתב הטורי אבן שאין לגרוס 'אף', שהרי בזמן שבית המקדש היה קיים לא היו שולחין על אב, שהרי לא היו מתענים בתשעה באב, וכמו שהביא רש"י בעמוד ב' (ד"ה דתלינהו) האבכה בחדש החמישי וכו', ומבואר שלא התענו אז. ונמצא שלעולם יצאו לששה חדשים, אלא שבזמן הבית יצאו על אייר, ובזמן החורבן יצאו על אב. והוסיף, שאין לומר שהיו שולחין יוצאים משום ששון ושמחה שהיה ביום זה, שאם כן גם בטבת ותמוז יצאו, אבל בשקל הקודש [קדוש החדש פ"ג ה"ט] כתב שיתכן שיצאו משום שמחה וששון בתשעה באב שהיה חמור יותר מהשאר.

והרמב"ם בפירושו המשניות כתב, שבזמן בית שני אם היו רוצים להתענות בשאר תעניות היו יכולין, אבל בתשעה באב אף שלא היו צריכין להתענות, מכל מקום היו מתעניין בו מפני תכיפת האבל. ולפי זה מובן שנקט הרמב"ם (קידוש החדש פ"ג ה"ט) את לשון המשנה 'אף' באייר, כיון שלפי דבריו היו יוצאים על אב אף בזמן הבית, אף שלא היה חיוב גמור לצום, לפי שלמעשה היו מתעניין. ובבאור ההלכה שם הביא דברי התשב"ץ שהקשה על הרמב"ם מהפסוקים שהביא רש"י, וכתב שטעות סופר הוא בדברי הרמב"ם בפירושו המשנה, ומלשון 'אף' אין ראייה, משום שחזור על האמורים תחילה, ועיין שם שהאריך הגר"ח ק"ק זצ"ל ליישב שיטת הרמב"ם.

י. כה' אלהינו בכל קראנו אליו

ביאר הגרי"ז על התורה (דברים ד', ז) את תחילת הפסוק 'כי מי גוי גדול וגו', שאף שגם אצל אומות העולם מצינו מושג של תפילה כפי שהיה בנינו ועוד, מ"מ מעלה זו היא שכשיש עשרה ישראלים המתפללים יחד יש כאן מעלת ציבור, זהו רק בישראל. עוד כתב, שהמעלה שיש רק לישראל היא הברית הכרותה ל"ג מדות שאין חוזרות ריקם (לעיל יז).

יא. וכולן נסקרין בסקירה אחת

פירש רש"י, אף על פי שעוברין זה אחר זה. והמהרש"א פירש שהכוונה היא שלא היו ממש כבני מרון, אלא שדימה לבני מרון, שכשהולכים הרבה יחד, אין אדם יכול לראות כולם בבת אחת, אבל בעוברין לפניו זה אחר זה, אפשר לראות את כולם בסקירה אחת. ובתוספות יו"ט הביא מפירושו המשניות להרמב"ם שפירש כרש"י, וכ' שקשה להבין זאת, וביאר בכונתו, שאי אפשר לנו לעמוד על דבר זה, שכולם עוברים לפניו כבני מרון, ומצד השני כולם נדונים בסקירה אחת.

יב. על ניסן מפני הפסח

העירו התוספות מדוע אין יוצאים על סיון, ופירשו שלא היו צריכין לכך, לפי שבעומר הדבר תלוי. אבל הריטב"א הקשה, שאם כן מדוע עושים שני ימים טובים של שבועות, מאחר והוא תלוי בעומר נמצא שמעולם לא עשו שני ימים של שבועות. וכתב, שעושים ב' ימים של שבועות גזירה אטו שאר מועדות. והוסיף בשו"ת חתם סופר (או"ח סוף סי' קמ"ה), שלפי זה נמצא שיום ב' של שבועות חמור מיום ב' של שאר ימים טובים, כיון שאינו מחמת ספק, אלא שמעיקרא היה גזירה בתורת ודאי אטו המועדות.

יג. על אלול מפני ראש השנה

פירש רש"י שהיו עושים ראש השנה ביום שלושים באלול, לפי שהיו סומכים על רוב השנים שאלול חסר (ומה שהיו יוצאין על שאר מועדי תשרי, הוא רק כדי שלא יהא לבם נוקפם, אבל באמת לא היו צריכים שלוחים, לפי שהיו עושין רק יום אחד). אבל התוספות כתבו שמספק שמא עיברו את אלול היו עושים שני ימים טובים של ראש השנה, כמבואר בגמרא בביצה (ה) ובעירובין (לט), והיו יוצאים להודיע באיזה יום היה ראש חודש אלול, לפי שאם לא ידעו מתי התחיל אלול, לא ידעו יום שלושים. ובשפת אמת הביא מדברי התוספות רי"ד שהכריח כרש"י,